

OGLV MAGAZINE

VERENIGING TOT BEHOUD VAN OUD, GROEN EN LEEFBAAR VOORSCHOTEN

Duivenvoorde: levende geschiedenis

Treinongeval bij De Vink

Het Deltaplein

Van Kempen & Begeer

delahaije notaris

Lid van de Vereniging van Estate Planners (REP)

Schoolstraat 117-119, 2251 BG Voorschoten
Postbus 19, 2250 AA Voorschoten

Tel: 071-5614040

Fax: 071-5619063

kantoordehahaije@notarisvoorschoten.nl

www.notarisvoorschoten.nl

Op dinsdagavond spreekuur van 19.00 tot 21.00 uur

Maak een afspraak voor een **gratis** informatief gesprek (max. 30 min.) voor een check van uw huidige testament, samenlevingsovereenkomst of huwelijksvoorwaarden.

G. Besuyen Rijwielspecialist

Voorstraat 13

2251 BL Voorschoten

Tel: (071) 561 27 02

info@gbesuyen.nl

www.gbesuyen.nl

INHOUD

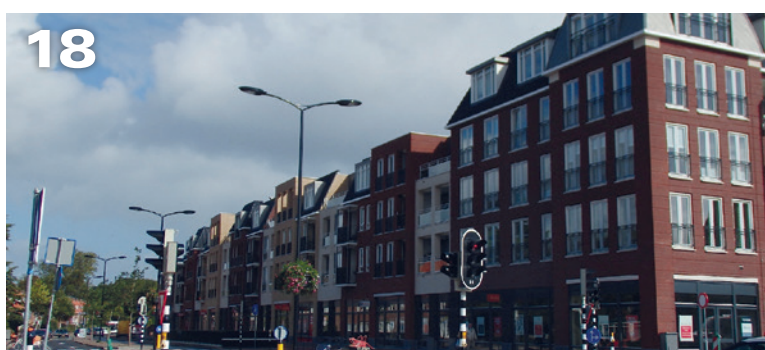
Van de voorzitter

4
**De Voorschotense
landschappen in de tijd**

14
**Duivenvoorde: levende
geschiedenis**

18
Het Deltaplein

En verder:

- 2** Andere tijden
- 9** Treinongeval bij De Vink
- 21** De zilverfabriek Van Kempen & Begeer in Voorschoten
- 24** 2018: aandachtspunten van de Planologiecommissie van OGLV
- 25** Activiteitenprogramma 2018
- 25** Rondleiding hedendaagse kunstcollectie in de voormalige Zilverfabriek

Omslag:

Uitzicht op de Vliet

De Vereniging tot
behoud van Oud,
Groen en Leefbaar
Voorschoten

Beste Leden,

Voor u ligt het eerste OGLV Magazine, dat samen met de digitale nieuwsbrieven en de vernieuwde website de nieuwe manier is om met u, leden van de Vereniging tot behoud van Oud, Groen en Leefbaar Voorschoten te communiceren.

2017 is een jaar geweest van veranderingen binnen de vereniging. Als eerste de vernieuwde website en de nieuwsbrief per mail. Met de nieuwsbrieven per mail kunnen we u snel op de hoogte brengen van activiteiten en nieuws of informatie die van belang is. U moet ook zeker een keer naar de prachtige website gaan, www.oglv.nl. Hierop is heel veel informatie te vinden over Voorschoten en over de vereniging en datgene waarvoor wij staan. Dat voor wat betreft de communicatie met onze leden.

Daarnaast legde Stan Dessens in 2017 tijdens de algemene ledenvergadering het voorzitterschap neer. Hij heeft de vereniging een lange periode met veel bezieling bestuurd en een voortrekkersrol genomen bij de noodzakelijke acties waar het plannen van de gemeente of provincie betrof die Voorschoten zouden raken. Gelukkig blijft hij nog actief in de planologiecommissie van de vereniging. Ik kan u wel zeggen dat het als nieuwe voorzitter niet altijd makkelijk is om zijn opvolger te zijn. Maar er zijn weer voldoende plannen voor 2018. Daar ga ik mijn best voor doen.

Als eerste willen wij het overleg met de gemeente nieuw leven in blazen. Hiertoe heeft al een kennismakingsgesprek met de burgemeester en wethouder Rasch plaatsgevonden. Er is afgesproken dat er een halfjaarlijks overleg met hen beiden zal plaatsvinden. Hierbij kunnen onderwerpen aan de orde komen die de vereniging bezig houden; vragen stellen, meedenken, maar ook aangeven als iets niet aanvaardbaar is.

Daarnaast zullen wij als vereniging de ontwikkelingen in deze periode van veranderingen voor Voorschoten belangstellend blijven volgen. Waar Oud, Groen of Leefbaar in het geding komt, zal de vereniging er zijn! Het blijft belangrijk om over het eigen karakter van ons dorp Voorschoten en de buitengebieden te waken.

Ik wens u veel leesplezier en hopelijk zullen we elkaar treffen op de algemene ledenvergadering in 2018, zoals het er nu naar uitziet op 11 april!

Helmi de Ruiter

Andere tijden

Eeuwenlang kon een nieuw jaar op 1 januari beginnen, maar ook op Kerstmis, Pasen of Maria Boodschap, 25 maart, een belangrijke kerkelijke feestdag. Soms zal dus als in een stuk een jaartal genoemd wordt dat jaartal niet kloppen volgens ons systeem. Een extra complicatie is dat Pasen ieder jaar op een andere datum valt. En hoe weet je nu welke datum in een stuk is aangehouden?

Door Marijke Reinsma

Jaarwisseling

Binnenkort, op 1 januari, gaan we een nieuw jaar in. De jaarwisseling heeft niet altijd op 1 januari plaatsgevonden. In de Christelijke jaartelling werd oorspronkelijk in West-Europa 1 januari aangehouden als datum voor de jaarwisseling. In de 8e of 9e eeuw kwam een andere datum in zwang: 25 december, Kerstmis. En in de loop van de 13e eeuw maakte Kerstmis als datum voor de jaarwisseling plaats voor andere belangrijke

dagen van het kerkelijke jaar: Maria Boodschap en Pasen. Maria Boodschap, op 25 maart, is de dag waarop herdacht wordt dat Maria van de aartsengel Gabriël de aankondiging kreeg dat zij uitverkoren was om de zoon van God ter wereld te brengen: 25 maart is negen maanden voor 25 december, de dag waarop de geboorte van Christus gevierd werd en wordt. Als het nieuwe jaar met Pasen begon, kon dat zijn op Goede Vrijdag om 12 uur na de mis of op Paaszaterdag. Pas aan het eind van de 16e eeuw begon het nieuwe jaar bijna overal weer op 1 januari.

Allegorie op de tijd door Giulio Bonasone naar Giulio Romano, 1501-1580, Rijksmuseum Amsterdam.

Stijlen

Die verschillende dateringsgebruiken worden respectievelijk jaardagstijl, kerststijl, boodschapstijl en paasstijl genoemd. Het gekke, in elk geval voor ons, is dat al die stijlen naast elkaar in gebruik waren. Plaatsen die vlak bij elkaar lagen hielden soms een verschillende stijl aan, en zelfs binnen één plaats konden verschillende instanties verschillende stijlen hanteren. Om dicht bij huis te blijven, in het graafschap Holland werd omstreeks 1250 vrijwel overal ofwel de boodschapstijl ofwel de paasstijl toegepast. Grafelijke oorkonden volgden meestal de paasstijl. Die vindt men ook in niet-grafelijke oorkonden, bijv. van de stad Middelburg, de stad Zierikzee. Maar in datzelfde Den Haag waar de grafelijke kanselarij de paasstijl aanhield, pasten weesmeesters en kerkmeesters de jaarstijl toe. In Dordrecht werd door het stadsbestuur vanaf 1277 een 'winterstijl' toegepast, dus de jaardagstijl of de kerststijl. De boodschapstijl was in gebruik in Delft en Haarlem. En de gewone burgerij? Die hield het bij de jaardagstijl.

Omrekenen

Of het in de praktijk problemen opleverde dat al die stijlen naast en door elkaar gebruikt werden, weet ik niet. Het moet haast wel, zou je zeggen. Maar voor de wetenschapper van nu zijn die er in elk geval. Want als in een stuk data genoemd worden, moet er soms omgerekend worden. Als de kerststijl is toegepast, moet voor stukken die tussen 25 en 31 december gedateerd zijn van het jaartal een jaar afgetrokken worden. 28 december 1276 wordt dan 28 december 1275, want volgens ons systeem begint het jaar 1276 pas op 1 januari.

Bij de kerststijl gaat het om een verschil van een paar dagen met de datering die thans gangbaar is. Maar zowel de boodschapstijl als de paasstijl kunnen een verschil van enkele maanden betekenen met de datering van nu. En het omrekenen wordt al helemaal gecompliceerd in het geval van de vrij algemeen gehanteerde paasstijl. Pasen valt immers ieder jaar op een andere datum. Die ligt tussen 22 maart en 25 april. Er zijn tabellen, in druk en tegenwoordig ook digitaal, waarin je kunt opzoeken wanneer Pasen in welk jaar viel. Maar daarmee ben je er niet. Als Pasen in het ene jaar vroeg viel en in het volgende jaar laat, kon een datum twee keer voorkomen. In 1421 viel Pasen op 23 maart en in 1422 op 12 april. Dus alle data tussen 23 maart 1421 en 11 april 1421 komen twee keer voor. En omgekeerd kon een datum ontbreken als Pasen in het ene jaar laat viel en in het volgende jaar juist vroeg, zodat er tussen de twee Paasdagen minder dan 365 dagen lagen. Bij dateringen tussen 22 maart en 25 april is dus extra opletten geboden.

Onzekerheden

Hoe weet een wetenschapper nu welke stijl aangehouden is in het stuk dat hij bestudeert? Vooral als de datum ligt tussen 25 december, Kerstmis, en 25 april, de laatste dag waarop Pasen kan vallen, kan dat verschil maken. Soms staat het er in het stuk zelf bij na de datum. Dan staat er bijv.: 'a navitate domini', na de geboorte van de Heer, van Christus. Dan is de kerststijl toegepast- het nieuwe jaar is op 25 december begonnen. Of er staat: nae gemeen scriven. Dat betekent dat de jaardagstijl is aangehouden- op 1 januari is het nieuwe jaar begonnen. Soms kan hij het afleiden uit wat gebruikelijk was bij

Annunciatie: Gabriel kondigt aan Maria de geboorte van Christus aan, Getijdenboek Catharina de Medici, + 1560, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 74 G 39, fol. 39r.

een bepaalde instantie. Er kunnen ook andere aanknopingspunten zijn. In het stuk wordt bijv. een gebeurtenis genoemd waarvan de datum bekend is. Maar eenvoudig is het vaak niet. Soms is niet met zekerheid vast te stellen welke stijl toegepast is, en staat wel de datum, maar niet het jaartal vast.

Voorbeeld

Tot slot een wel eenvoudig Voorschotens voorbeeld. In de middeleeuwen riep de graaf van Holland als hij oorlog ging voeren op ter heervaart, voor militaire dienst. Ook de ambachten moesten manschappen leveren, zo ook Voorschoten. Er is een oorkonde bewaard gebleven waarin hertog Albrecht, graaf van Holland, voor Voorschoten de opkomstplicht voor de heervaart verminderde van 13 tot 4 man. De oorkonde is gedateerd 15 januari 1399. Het ligt voor de hand aan te nemen dat in een grafelijke oorkonde de paasstijl gebruikt is, wat betekent dat de oorkonde van 15 januari 1400 is.

Soms is een jaartal belangrijk, soms niet... ■

De Voorschotense landschappen in de tijd

Landschappen transformeren voortdurend omdat bewoners hun omgeving altijd willen aanpassen aan hun behoeften. Door hun ingrijpen ontstonden nieuwe landschappen die eerder niet bestonden. Wat is er nog te zien van al die aanpassingen? Kunnen we de landschappen van lang geleden nog ergens herkennen? Op meer plekken dan u wellicht had vermoed.

Door Toine van Wieringen

Het landschap van de eerste bewoners

Onze kust was bewoonbaar geworden toen langgerekte zandbanken steeds hoger oprezen uit de zee en vervolgens opstoven tot 4 meter hoge reeksen duintjes. Dit nieuwe strandwallenlandschap is de bodem waarop

wij nog steeds lopen. We kunnen het terugzien in onze wegen en waterlopen: langgerekte lijnen evenwijdig aan de kust. Op de breedste strandwal, waar Voorschoten nu ligt, zagen nieuwkomers 5000 jaar terug een ongerepte wildernis met op de duintjes uitgestrekt bos vol

De eerste bewoners bouwden hun boerderijen op open plekken op de oude duintjes van de strandwallen waarvoor ze het dichte bos kaptten en afbrandden. Hun 'huisstijl' is vooral herkenbaar aan het aardewerk en heet de Vlaardingercultuur naar de eerste vindplaats.

Het landschap met de middeleeuwse kavelpatronen bij het Eiland van Ome Nick.

wilde dieren. Hierin stonden vooral eikenbomen en enkele linden. Tussen de duintjes lagen grazige strandvlaktes met struwelen van wilgen en berken.

Waar nu de Vliet ligt, begon een totaal ander landschap: een uitgestrekt veenmoeras met krekken dat tientallen kilometers doorliep tot aan de hoge zandgronden bij Utrecht. Duizenden jaren blijft dit landschap onveranderd. Akkers overstuiven soms, boerderijen worden verplaatst als het huis versleten is of de grond uitgeput. Er worden greppelsystemen aangelegd om akkertjes te ontwateren.

De Romeinen komen en gaan

Een verandering in het landschap komt pas als de Romeinen arriveren. Ze bouwden forten en graven langs Voorschoten de Fossa Corbulonis, de gracht van Corbulo, een ongekend grote ingreep in het landschap. Het doel is de Rijn met de Maas te verbinden zodat schepen veilig binnendoor kunnen varen. Zoals de Romeinse historicus Tacitus schrijft: 'de ongewisse tocht over de oceaan te vermijden'. De Romeinen waren van plan om te blijven. Ze legden langs

Voorschoten een weg aan en hielpen de Cananefaten, de lokale stam, met het bouwen van Forum Hadriani, een marktstadje bij Voorburg. Door de groeiende bevolking werd het landschap intensiever in cultuur gebracht maar de grote moerassen aan de overkant van de Vliet bleven ongemoeid.

Toen de Romeinen vertrokken in 476 stortte de lokale economie in en ons kustgebied raakte vrijwel ontvolkt. De natuur veroverde het verloren terrein snel weer terug. Blijvertjes uit die periode zijn geïmporteerde soorten zoals onze fruitbomen, de tamme kastanje en de walnoot. En vogelsoorten zoals de kip en mogelijk de fazant.

En de Vliet, dat is toch de gracht van Corbulo? Dit blijkt niet uit de vele kilometers gracht die onlangs vlakbij de Knip zijn teruggevonden, want die liggen naast de Vliet.

De tijd van ontginningen

Op de Voorschotense strandwal ontstond opnieuw een dicht bos. Zo rond 800 begon het herstel en komen de eerste vermeldingen van Voorschoten.

>>

Molenaar en Kerksloot in 1900. Op de achtergrond langs de Vliet molen de Oranjeboom.

De werkelijk grote verandering werd veroorzaakt door de grote veenontginningen. Die begon bij de strandvlaktes aan de kant van Wassenaar waar door een nieuw slotensysteem de ontwatering werd verbeterd. De kavelvormen waren hier nog vrij onregelmatig omdat ook allerlei oude structuren werden ingepast. Maar vanaf ongeveer 1200 was de overzijde van de Vliet aan de beurt. Voorschoten kreeg hier uitzicht over een totaal nieuw landschap als het grote veenkussen wordt omgezet in akkers. De boerderijen kwamen in lange linten langs veenstroompjes en gegraven vaarten. Wuivend graan bepaalde het beeld.

Het middeleeuwse kavelpatroon werd bepaald door het aantal sloten dat nodig is om het maaveld bruikbaar te maken voor de landbouw. Van droog naar nat zien we eerst grote onregelmatige blokken op het hogere zand, dan lange smalle stroken op het lagere zand aan de overkant van de Veurseweg en zeer smalle stroken in het laagste natte veen. In het veen waren de sloten ook breder. De hoofdafvoer lag op hetzelfde peil als de Vliet. De weilanden eromheen waren als het ware badkuipen en werden constant drooggemalen.

Maar door de ontwatering zakte het maaveld snel zodat na ongeveer 100 jaar omgeschakeld moest worden naar grasland.

Het veenweidelandschap zoals wij dat kennen is geboren. Omdat de bodem bleef zakken, waren steeds meer kunstgrepen nodig om het droog te houden. Eerst met de hand of een paard maar in 1425 is in onze regio de eerste vermelding van wat nu een oer-Hollands landschapselement is geworden: de windmolen. Op het hogere grondgebied van Voorschoten waren kleine types voldoende zoals de Knipmolen. Maar aan de overkant van de Vliet zag men destijds steeds meer molendriegangen.

In deze tijd ontstond ook de fraaiste groene parel van Voorschoten: de markt met lindenbomen. Deze langgerekte vorm, ontstaan door lintbebouwing in de middeleeuwen, is terug te vinden in de Voorstraat.

Het laatste restant oerbos gekapt

Holland was in die tijd nauwelijks bebost en werd steeds kaler. Bijna nergens is bos behalve het Haagse bos en de Scheveningse Bosjes. Deze bossen hielden de landheren in stand om te jagen op groter wild. Ten zuiden van Voorschoten lag het ooit uitgestrekte Schakenbos. Het was toen al ten dode opgeschreven. De Baron van Wassenaar kreeg in 1569 een vergunning om het laatste restant te kappen. De toelichting op de vergunning vermeldt dat het bos aan het afsterven is door het afgraven en ontginnen van de omringende oude duintjes. Door de 80-jarige

oorlog sneuvelden veel oude bomen om de verwoeste boerderijen te herstellen na de hevige strijd om Leiden in 1573 en 1574.

De Gouden Eeuw: het begin van ons huidige landschap

In de 17e eeuw bloeide de economie en groeide de bevolking. Opnieuw beïnvloedde dat het landschap. Hele reeksen oude duinen werden met de hand afgegraven en nieuwe slotensystemen werden aangelegd. Een deel van de nieuwe rijkdom werd geïnvesteerd in fraaie buitenplaatsen langs wegen en water. Hierdoor ontstond een nieuw 'plezier'-landschap met nieuwe bossen. Eerst voorzichtig door het opkopen van boerderijen, waar een luxe herenkamer werd ingericht. Maar vooral vanaf ca. 1640, als de oorlog op zijn einde loopt, gaat het hard. De buitens komen op als paddenstoelen en er ontstaat in Voorschoten een reeks buitenplaatsen langs de transportaders.

Langs de Veurseweg op de grens met Leidschendam is bij 'Noordveur' te zien hoe beeldbepalend kleine landschapselementen zijn. Het oude hek is al een rustieke blikvanger maar de rij knotbomen zorgt voor een beeldbepalende diepe zichtlijn. Dit soort kavelgrensbeplanting is nu zeldzaam maar stond vroeger op veel meer plaatsen voor de productie van brandhout en licht constructiehout zoals bonenstaken. Het is de

laatste 100 jaar grotendeels opgeruimd omdat de behoefte eraan afnam. De genadeklap kwam in de Tweede Wereldoorlog toen er een groot tekort aan brandstof was. Het open landschap hier is dus vrij nieuw en veel minder authentiek dan wij nu denken.

Het machine landschap van de rokende schoorstenen

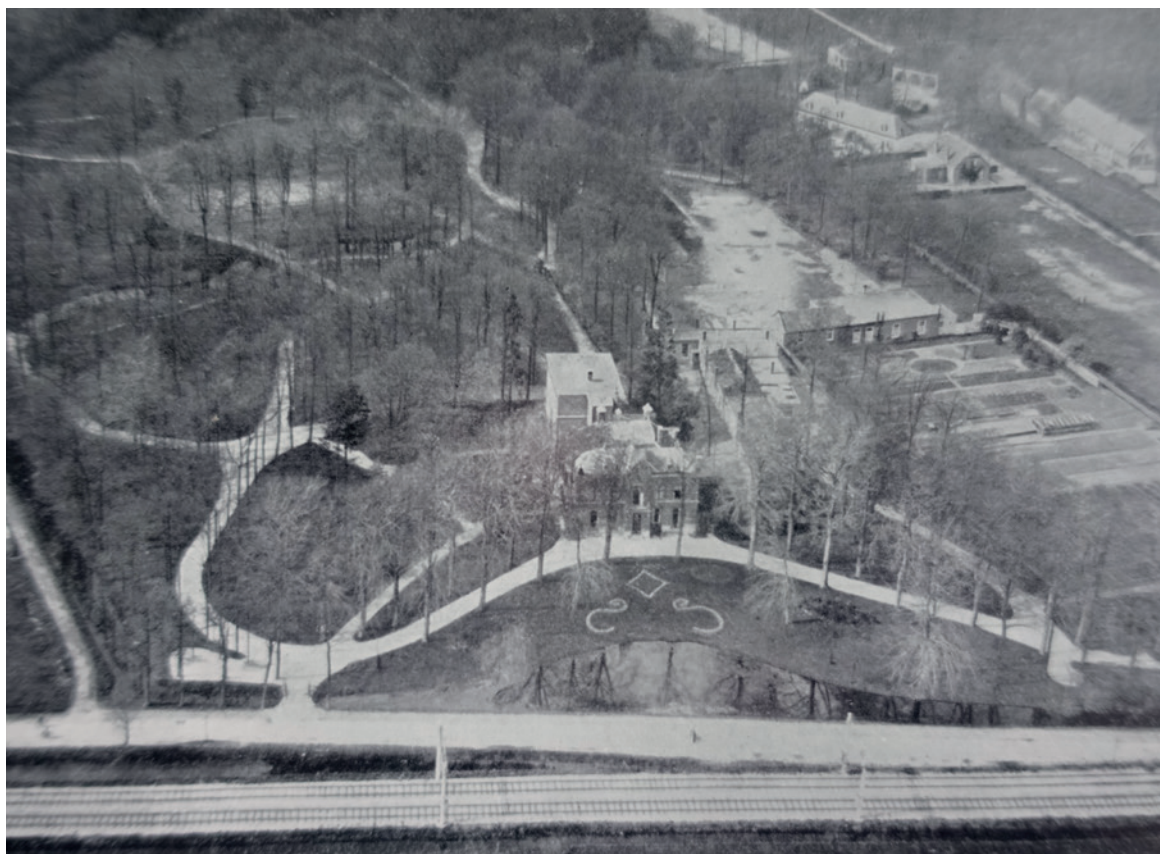
De tuinen van de buitenplaatsen volgen de modetrends maar dat heeft weinig invloed op het vertrouwde beeld. Pas met de industriële revolutie beginnen grote ingrepen. De stoommachine en toestroom van grondstoffen uit de hele wereld joegen de economie aan. Dat begon hier al vroeg in 1842 met de aanleg de spoorlijn Leiden – Den Haag, een van de eerste van Nederland. Lineaalrecht snijdt deze dwars door de oude kavelpatronen en mikt precies tussen kasteel Duivenvoorde en de Horsten door.

De nieuwe infrastructuur begon ook steeds meer te knagen aan het kleinschalige en lommerrijke landschap. Zo werd de Vliet rond 1885 fors verbreed voor de stoempakketboot en een stoomtrammetje reed vanaf 1883 over de Veurseweg. In vijftig jaar tijd verdwenen tientallen windmolens uit het landschapsbeeld en worden vervangen door enkele stoomgemalen met rokende schoorstenen zoals De Vereniging aan het Oude Veenpad uit 1877. Symbolisch voor dit nieuwe snellere tijdperk is het opdoeken van de trekschuit in 1886.

De bevolking groeit door betere gezondheidszorg en voeding. Dit vraagt om meer woningen die voortaan niet alleen in de stad worden gebouwd maar ook langs de tramlijnen omdat snel transport ook voor de minder gefortuneerden bereikbaar is. Zo groeit in Voorschoten de lintbebouwing langs de Leidseweg. De katholieken bouwen in deze tijd nieuwe imposante landmarks die van veraf zichtbaar zijn, zoals de Heilige Laurentiuskerk in 1853.

Het groene landschap verstedelijkt. Er verschijnen meer tuinderijen ten koste van de weilanden. De vraag naar luxe producten zoals bloembollen zorgt voor meer industriële bebouwing op het platteland zoals de karakteristieke bollenschuur langs de Veurseweg uit ca. 1925. De landbouwmethoden

>>

Vanaf 1923 ligt er een vrijliggende elektrische trambaan voor de buitenplaats Beresteyn. Na de opheffing van de lijn in 1961 is de baan overal omgezet in een breed wegprofiel.

worden telkens verbeterd en steeds intensiever. Zo worden de tuinderijen steeds zichtbaarder als het platte glas vervangen wordt door grote kassen. Machines nemen het handwerk over waardoor de boerenmeiden en knechten verdwijnen

De recreatie- en verkeerslandschappen van onze tijd

De straten bleven na de oorlog nog even het domein van voetgangers en fietsers. Nederland was herstellende en alle energie ging naar de wederopbouw en daarna naar het huisvesten van de naoorlogse geboortegolf. Ook Voorschoten groeide: van bijna 5500 inwoners in 1934, via ruim 9300 begin 1946 naar bijna 25.000 in 2014. Aan de Leidse kant was het effect op de omgeving het grootst toen de bebouwing hier aan elkaar vastgroeide tot een grootstedelijk gebied. Berbice, Allemansgeest en Ter Wadding bleven over als laatste groene enclaves. De bouwprojecten hebben behalve boerenland ook veel zand nodig. Door de zandwinning transformeerde het veenweidegebied aan de overkant van de Vliet tot een recreatielandschap.

Vanaf 1960 verovert de auto de straten Een verkeerslandschap domineert nu onze openbare ruimte met verbredingen, parkeerplaatsen, rotondes en verkeersregelinstanties. Door deze schaalvergroting is er geen plaats meer voor de landelijke lommerrijke lanen en verdwijnt veel herkenbaarheid van de oude structuren Maar de laatste jaren groeit het besef dat we hierin zijn doorgeslagen. De Veurseweg kreeg een groene make-over en het massale bouwen ten koste van boerenland is voorbij. Aan drie zijden heeft Voorschoten nog altijd groene landschappen. Hier wordt de sfeer als vanouds bepaald door de veehouderij en door het recreatiegebied Vlietland. Ondanks een groeiend aantal hoge gebouwen en windmolens is er richting Wassenaar en het Groene Hart nog een vrije horizon. Om deze landschappen goed te beheren en aantrekkelijker te maken is het samenwerkingsverband Regiopark Duin, Horst en Weide opgericht. Sinds 2016 is het onderdeel van het Nationale Park Hollandse Duinen zodat we hier nog lang rond kunnen dwalen om te genieten van de echo's van het verleden. ■

Treinongeval bij De Vink

In 1926 vond bij de Vink een treinongeval plaats dat vele kranten haalde. Er kwamen drie mensen om, een machinist en twee passagiers, en er waren tien zwaargewonden. De ravage aan de trein en de spoorlijn was enorm. 30-50 mensen waren dagenlang met opruimen bezig. Ook toen al was er ramptoerisme. Drie commissies verdiepten zich in de oorzaak van het ongeval.

Door Theo Jorritsma

'De rails waren als serpentine opgekruld'

Op een bewolkte donderdag 9 september 1926 om 14.21, vertrok keurig op tijd sneltrein D218 van station Rotterdam Delftsche Poort¹. Hoofdconducteur R. Nauta zat op de uitkijk in de bagagewagen om de seinen in de gaten te houden, klaar om in te grijpen. Met een touw kon hij een grote bel op de tender van de locomotief bedienen om alarm te slaan.

Bij Duivenvoorde vond machinist Müller dat de locomotief sterk schommelde. Hij stond klaar om geleidelijk de snelheid van de trein te verminderen voor de aanstaande stop in Leiden, toen de machine 'een buitengewoon zware slagzij maakte'. Hij sloot van schrik gelijk de stoomtoevoer. Achter de locomotief hoorde hij een harde knal. Hij remde gelijk krachtig. De locomotief liep uiteindelijk vast in het ballastbed en kantelde naar links met de kolenwagen naar het naastgelegen spoor Leiden-Den Haag, evenals het eerste postrijtuig. De bagagewagen kwam dwars op de baan te staan. De volgende passagierswagon gleed gedeeltelijk van de spoordijk af en belandde in de sloot. Van de tweede passagierswagon werd de gehele

Bagagewagen met uitkijkpost voor de conducteur om de armseinen in de gaten te houden.

voorwand afgerukt, het dak boven de drie eerste compartimenten was versplinterd.

Een van de reizigers, de geneeskundige dr. Rümke, beschreef de ontsporing aan de krant Het Vaderland als volgt: 'Toen ik de eerste schokken voelde, was ik me nog geen gevaar bewust; ik wierp niet eens dadelijk mijn boek weg. Mijn buurman, de heer Van der Kwast² trok zijn benen

¹ Tegenwoordig heet het Station Rotterdam Centraal. Door het bombardement van 14 mei 1940 raakte het station Delftsche Poort ernstig beschadigd en werd in 1957 vervangen.

² De heer Van der Kwast was vliegtuigconstructeur bij de Nederlandse Fabrik van Vliegtuigen H. Pander & Zonen te Den Haag. Twee weken eerder was hij ook al aan de dood ontsnapt door zijn plaats in een vliegtuig in Duitsland af te staan aan een andere reiziger. Het vliegtuig stort neer. Alle inzittenden komen om.

>>

Materieel '24, bijgenaamd blokkendoos of stofzuiger.

op. Ik had ook wel eens gehoord, dat men dat doen moest in geval van gevaar, deed het en juist brak de compartiment open en werden we naar beneden geslingerd in het water.'

"Had u de indruk te vallen?" 'Nee, het was meer de emotie, die men op een rutschbaan heeft, wanneer een schuitje naar beneden gaat, het water in. Zo was het precies.'

Machinist Müller slingerde naar buiten en raakte even buiten kennis. Uiteindelijk keerde hij terug naar de locomotief om zijn collega's te zoeken en zo meldde de krant: 'heeft de tegenwoordigheid van geest gehad onmiddellijk de stoom te laten ontsnappen en het vuur met zand te doven, waardoor wellicht ergere ongelukken zijn voorkomen.'

Zijn collega's op de bok hadden geen geluk. Zij raakten bedolven onder de gloeiende kolen en verbrandden door de ontsnappende stoom door de afgebroken stoomfluit. Via het houten dak, dat door Müller met een bijl werd ingeslagen, werden de slachtoffers uit de cabine gehaald. Een kweker met kassen in de buurt van het spoor bood hulp. Met zijn personeel groeven zij de slachtoffers onder de kolen van de tender uit. Müller vertelde later: 'Toen zag ik een hand, maar terwijl ik er aan trok, ging het vel er vanaf.'³

³ Verslag verhoor staatscommissie

De hoofdconducteur Nauta werd uit zijn uitkijkpost geslingerd en belandde in een sloot. Toen hij uit de sloot kroop, was hij volgens ooggetuigen in eerste instantie volkomen de kluts kwijt. Hij herstelde zich echter spoedig en was op een draf naar Voorschoten gelopen om hulp in te roepen. Dr. Rümke stond ook tot aan zijn kin in de sloot. Toen hij uit de sloot gekropen was, keek hij ongeloofig naar de totaal versplinterde coupé en begaf zich naar Voorschoten.

'Het is wonderlijk, zo snel er hulp kwam opdagen'

De Voorschotense kruideniersloopjongen A. van Leeuwen stond voor de overweg bij de Vink te wachten, zag de trein in de verte eerst schommelen en dan ontsporen. Daarna zag hij de twee wagons de sloot in slingeren. Hij liep er naar toe en werd daar door het treinpersoneel gesommeerd naar de sein- en overwegwachter bij de overweg te gaan om hulp via de telefoon in te roepen.

De eerste minuten na het ongeluk beschreef de krant als volgt: 'Eenieder van de verongelukte trein, die er heelhuids is afgekomen, vertelde ons nog hoe angstwekkend langzaam en gruwzaam tergend na een dergelijk spoorwegongeluk de tijd voortkruipt, zolang er geen hulp is opgedaagd. Men hoort de jammerkreten der gewonden, rondom ziet men de verminkten, men staat machteloos voor een ingeklemd kind, en men kan, met den schrik nog in de leden, niets, helemaal niets doen. Er is geen verbandmateriaal, er zijn geen hulpwerktuigen; weerloos staat men tegenover al die menselijke ellende'. Toch kwam onmiddellijk van vele kanten hulp.

Binnen een uur kwam de eerste officiële melding: 'Tussen Leiden en Voorschoten nabij De Vink is trein 218 ontspoord. Drie personen zijn gedood, tien zwaar gewond en velen licht gewond.' De tien zwaar gewonden hadden arm- en beenbreuken en inwendige bloedingen. Daarnaast waren er nog tientallen lichtgewonden. Gezien de enorme ravage viel dat alleszins mee.

Ramptoerisme

Onmiddellijk kwam er een gestage stroom nieuwsgierigen naar de plaats van het ongeval. De krant sprak van duizenden die zich per fiets

of auto naar de onheilsplek bewogen. Iedereen rende en reed door elkaar. De politie regelde het verkeer. Het in Leiden gelegerde regiment werd ingezet om de spoorbaan af te zetten voor al te nieuwsgierig publiek en om de bagage, die verspreid over de slootkant lag, te bergen.

Een Voorschotense boer met een perceel grenzend aan de spoorlijn vroeg – tot grote verontwaardiging van alle kranten – een kwartje aan het publiek om de ontspoorde trein van 20 meter afstand in ogenschouw te kunnen nemen.

kwamen een kijkje nemen en scheerden over de rampplek om foto's te nemen.

'Locomotief en tender zijn kolossen, die niet maar even op te tillen zijn'

Er waren 30 tot 50 man met het opruimingswerk bezig. In de nacht van donderdag op vrijdag was al met springstof geprobeerd de wagens te slopen. In de verre omtrek waren de knallen te horen.

De locomotief, tender en postwagen lagen nog op hun kant. De bagagewagen was doormidden gezaagd. De eerste passagierswagen was

Luchtfoto gemaakt de dag na het ongeval. De bagagewagen is al doorgezaagd. (Collectie Nederlands Spoorwegmuseum Utrecht)

De rijksveldwacht was versterkt. Manschappen van de veldartillerie hielden nieuwsgierigen op de rampplek zelfs tegen met karabijn met daarop de bajonet.

Honderden belangstellenden uit Leiden en Den Haag bleven de rampplek te voet, per fiets of auto bezoeken. De toegangsprijs van het weiland was inmiddels gedaald tot 10 ct. Ook waren er bezoekers in de lucht. Vliegtuigen uit Soesterberg

ontleed. Een groot gedeelte ervan stond nog boven op de dijk en wordt verder gesloopt. 'De werklui schroeven en branden de carrosserie van het onderstel. Het gedeelte dat in de sloot ligt, blijft vooralsnog liggen. Er zullen nog wel enige dagen overheen gaan voor ook het andere spoor weer beschikbaar zal zijn.'

Een woordvoerder van de Nederlandse Spoorwegen meldde de dag na het ongeluk dat de

>>

uitvoerige besprekingen over de oorzaak van het ongeluk zonder resultaat zijn gebleven. 'Er bestaan geen duidelijke aanwijzingen voor het ongeval. De spoorbaan is geheel vernieuwd. Ook is de spoorbaan verzwaard door er nieuwe ballast op aan te brengen. Tijdens de inspectie van gisteren is er niets abnormaals aangetroffen.' Een voorbode van de opstelling van de spoorwegen, om schadevergoedingen zoveel mogelijk te voorkomen.

Elektrische trein ('blokkendoos') arriveert in Voorschoten tijdens de proefperiode van de elektrische tractie.

'Niet minder dan drie commissies'

Na het ongeval bogen drie commissies zich over de oorzaken van het ongeval. De minister van Waterstaat stelde al op 11 september een regeringscommissie in.

Het had ook de aandacht van de Tweede Kamer getrokken dat er niet minder dan drie commissies waren ingesteld. 'Nu bestaat het gevaar, dat de verschillende commissies tot verschillende conclusies komen en dat daardoor grote onzekerheid en ongerustheid bij het publiek ontstaat.'⁴ Tijdens de begrotingsbesprekingen werden ook zorgen geuit over de veiligheid van het spoor.

De minister van Waterstaat die verantwoordelijk was voor de staatsspoorwegen stond pal voor het bedrijf, dat terwijl de onderzoeken nog volop gaande waren. Volgens minister Van de Vegte was er niets aan de hand met de veiligheid

⁴ Staatsbegroting voor het dienstjaar 1927. 2. IX. 12

van het spoor en hij roemde de betrouwbare constructie van de spoorwegen.

De commissie begon voortvarend door eerst zelf de rampplek in ogenschouw te nemen. Op 11 november 1926 startten de openbare verhoren waarin personeel, reizigers uit de verongelukte trein, ooggetuigen en al dan niet zelfverklaarde deskundigen hun zegje konden doen over het ongeluk.

Het eindoordeel van de commissie was dat het spoor op de plek van het ongeval niet goed verzorgd is geweest. Er was ook niet voldoende geschoold personeel voor het onderhoud en toezicht beschikbaar.

Na de verhoren kregen de ingenieur van weg en werken Panthaleon baron Van Eck en de opzichter Berghuijs een schriftelijke berisping vanwege onvoldoende zorg voor de veiligheid en het niet reageren op ingekomen klachten. Dat was een stevige straf. Hoofdbouwkundige J.S.A. van Leith werd met bijzonder verlof en vervolgens met wachtgeld weggestuurd.

Het in gang gezette strafrechtelijk onderzoek leidde uiteindelijk niet tot vervolging.

Het derde onderzoek was een intern onderzoek door ingenieurs van de spoorwegen. De commissie kon geen duidelijke oorzaak voor het ongeval vinden. De conclusie was dat het ongeval te wijten was aan een bijzondere toevallige samenloop van omstandigheden. De commissie meende dat niemand van het personeel verantwoordelijk kon worden gesteld 'omdat het verband tussen de onvolkomenheid en het ongeval niet voldoende vaststaat.' Daarmee nam de NS een voorschot op eventuele rechtszaken over de aansprakelijkheid.

Charme-offensief met de hand op de knip

De spoorwegen begonnen een charmeoffensief. Verschillende journalisten uit de plaatsen aan de spoorlijn Amsterdam-Rotterdam werden uitgenodigd een proefrit met de elektrische trein mee te maken om zich een idee te vormen 'van de wijze waarop het publiek zal worden bediend.' Dat de spoorwegen slaagden in hun opzet bleek wel uit de volgende kwalificatie:

'Alle toehoorders kregen de overtuiging, dat

hier door de Ned. Spoorwegen vele moeilijkheden zijn overwonnen en een groots werk is tot stand gebracht, in hoofdzaak te danken aan het initiatief, de werkkraft en het doorzettingsvermogen van Nederlanders op wier schitterende prestatie ons volk trots mag zijn. Het nieuwe bedrijf (...) zal natuurlijk kinderziekten doormaken, maar uit hetgeen ons te zien is gegeven, kregen wij de zekerheid, dat geheel het bestuur der Spoorwegen eensgezind samenwerkt om ons spoorwegbedrijf te doen beantwoorden aan de hoogste wensen van een betrekkelijk verwend publiek.'

Na het verschijnen van het rapport van de staatcommissie meldde de Telegraaf⁵ dat 'de publieke opinie van de directie van de spoorwegen nu geen benepen houding verwacht. De schuld van de spoorwegen staat immers onomstotelijk vast. Dat betekent dat de spoorwegen de slachtoffers of nabestaanden niet de dupe zou moeten laten worden van een langdurig procesvoering. 'Thans is de eis: beurs open!'

Deze oproep heeft kennelijk geen effect gehad want de slachtoffers van de treinramp procederen nog jarenlang om van de Spoorwegen een schadevergoeding te krijgen.

Het leven gaat door....

De krant Het Vaderland meldde in januari 1927 het volgende: 'Sinds enige dagen is de locomotief van den bij de Vink ontspoorde trein weer in gebruik genomen. Dezelfde hoofdmachinist Mulder doet er weer dienst op

Op dit traject vormden de vele grote buitenplaatsen een obstakel. De adellijke heren stelden hoge eisen. De spoorlijn ging precies tussen de landgoederen De Horsten en Duivenvoorde door. Voor het ter beschikking stellen van een reep grond verkreeg echter jhr. H.A. Steengracht van Duivenvoorde tot 1940 achter zijn kasteel een particuliere stopplaats. Een dergelijke stopplaats schijnt er ook tot 1920 te zijn geweest bij Ter Wadding. Het signaal om duidelijk te maken dat een trein moest stoppen, was een rode vlag. In 1963 is deze vlag nog op de zolder van Duivenvoorde teruggevonden. Als de trein naar Parijs moest stoppen bij Duivenvoorde, ging de koetsier van de jonkheer naar station Leiden om dit aan te kondigen.

Er is een kort filmfragment bewaard gebleven van de situatie na de ramp. Nieuwsgierig? Ga naar www.youtube.com/watch?v=iqMXwHRWtAo&feature=youtu.be

en volgt dezelfde dienstregeling ais voorheen, dus ook weer op trein No. 218, om 2 uur 18 uit Rotterdam vertrekkend, waarmee het ongeluk den 9 september is geschied'.⁶ ■

⁵ Telegraaf 18 januari 1927

⁶ Het Vaderland, 20 januari 1927

advertentie

Rombach
advocatuur & mediation

Het recht aan uw kant

Voor deskundig advies en rechtsbijstand op het gebied van echtscheiding, alimentatiekwesities, arbeidsrecht, strafzaken, overeenkomsten en aansprakelijkheidskwesities. Lid vFAS en MfN-register mediator.

Kosteloos inlooppreekuur op dinsdag van 15.30 tot 16.30 uur

Dobbeweg 1, Voorschoten
T 071-5622561

E info@rombach-advo.nl
I www.rombach-advo.nl

Duivenvoorde: levende geschiedenis

Kasteel Duivenvoorde, Winter 2017

Dr. Annette de Vries werkt sinds 2008 voor de Stichting Duivenvoorde. Eerst als conservator, sinds 2012 als directeur van de Stichting. Onder haar leiding werd Duivenvoorde zichtbaarder en genieten steeds meer mensen van kasteel en park. Reden om Annette te vragen hoe ze dat voor elkaar heeft gekregen.

Door Henny van der Klis en Marijke Reinsma

Steeds meer mensen weten de weg naar Duivenvoorde te vinden, terwijl het al sinds de jaren '60 een museum is. Wat is er veranderd?

Duivenvoorde is altijd familiebezit geweest. In de jaren '60 heeft de familie de historische keuze gemaakt om het ensemble van kasteel, park en landerijen onder te brengen in een stichting en daarmee de voorwaarde te scheppen voor toekomstig behoud. Het voorbeeld was kasteel Twickel. De beide families onderhielden nauwe banden. Net zoals kasteel Twickel werd Duivenvoorde ondergebracht in een stichting en kreeg het kasteel een museale functie. Dat maakte de weg vrij naar de noodzakelijke restauratie met behulp van rijksfinanciering. Het vermogen van adellijke families zit namelijk

vooral in de grond en de stenen. Om het te onderhouden zou steeds meer grond moeten worden verkocht.

Het familiekarakter bleef nog lang bestaan. Ook in het bestuur van de Stichting Duivenvoorde had de familie voorheen een belangrijke stem. Daardoor bleef het gesloten karakter nog lang behouden. Dat is ook best begrijpelijk. Vertrekken, voorwerpen die generaties privé eigendom waren en waar de bewoners van hielden, werden openbaar bezit. Dat kost tijd. De noodzaak van een meer commerciële benadering werd wel onderkend, maar het gesloten beeld bleef lang bestaan en werd ook wel een beetje gekoesterd.

Vanaf 2010, het 50-jarig jubileum van Stichting Duivenvoorde, is er veel veranderd. Het bestuur werd verder verzakelijkt en 'de luiken gingen steeds meer open.' Dat was ook mijn opdracht. Het Open Duivenvoorde wordt gezien als voorwaarde voor het toekomstig behoud van het ensemble. Niet iedereen realiseert het zich: Duivenvoorde behoort tot de Top100 Rijksmonumenten van Nederland!

Dat lijkt een lastige opgave, want de kosten gaan voor de baat uit.

Inderdaad. We krijgen geen exploitatiesubsidie van de overheid. Om fondsen te werven moesten we aansprekende programma's bedenken. Fondsen hechten veel waarde aan publieke toegankelijkheid. De Stichting heeft gekozen voor gecontroleerde groei, want de openstelling van een monument kent ook grenzen. Er is altijd spanning tussen behoud en presentatie. De historische interieurs in het kasteel zijn kwetsbaar. Daarom kan het kasteel alleen bezocht worden onder leiding van een gids. Maar openstelling werkt wel. Sinds 2010 is het aantal bezoekers van park en kasteel gestegen naar

25.000 in 2016. Het streven is om dit aantal te verdubbelen in 2026, wanneer Duivenvoorde haar 800-jarig bestaan viert.

Het museumseizoen loopt van april tot en met oktober. Daarna zijn we vijf maanden dicht. Die periode gebruiken we voor onderhoud en restauratie e.d. Het is op het kasteel dan ijskoud, want het museale deel is niet verwarmd. Het park is wel altijd open, elke dag, ook 's winters.

De renovatie van de tuin lijkt een belangrijk onderdeel van de nieuwe exploitatiemogelijkheden. Het park heeft werkelijk een metamorfose ondergaan. Hoe verhoudt het huidige ontwerp zich tot het verleden?

Het park was in de loop der tijd 'dichtgeslibd'. Halverwege de 19de eeuw is door de familie Steengracht, die toen op Duivenvoorde woonde, opdracht gegeven tot de aanleg van een Engelse landschapstuin. Het ontwerp was van de beroemde Jan David Zocher jr. De ontwerptekeningen zijn helaas verloren gegaan. Een vrijwilliger heeft daar ooit intensief naar gezocht maar deze helaas niet gevonden.

>>

Drone foto van kasteel Duivenvoorde en een deel van het park.

In 2007 is aan landschapsarchitect Michael van Gessel opdracht gegeven tot het maken van een parkherstelplan. Hij heeft de reconstructie van het park enerzijds gebaseerd op oude kaarten; daarnaast probeerde hij het huidige park 'te lezen'. Anderzijds had hij ook de opdracht vooruit te kijken en aansluiting te zoeken bij de huidige behoeften van wandelaars. Het resultaat is een meer open structuur waarin parkdelen meer met elkaar zijn verbonden door wandelpaden en bruggetjes.

De oorspronkelijke nutstuin, de Leidse tuin, is in oude staat teruggebracht, met een boomgaard en bloemen- en kruidentuin. Hier mocht ook een bezoekerspaviljoen verrijzen, waarvoor Van Gessel nog het beeldkwaliteitsplan 'Schoor in de Leidse tuin' heeft gemaakt.

Het paviljoen, de Hof van Duivenvoorde, moest volgens het bestemmingsplan – waar het beeldkwaliteitsplan integraal onderdeel van uitmaakte – een natuurlijke eenheid vormen met de omgeving. Het moest eruit zien als een 'schoor' waarvan de afmetingen bepaald waren. Het gebouw moest zich voegen in de hiërarchie van gebouwen op het landgoed. Elk landgoed heeft namelijk een rangorde van gebouwen: het landhuis is het stralend middelpunt, dan zijn er de koetshuizen en vervolgens de boerderijen en schuren.

Kregen jullie nog reacties op het ontwerp?

Er moest vanzelfsprekend een vergunning bij de gemeente worden aangevraagd en die is ook verstrekt. Maar er kwamen wel bezwaren tegen de vergunningverlening. Zo is op een ondoordringbaar deel van het park (zogenaamde Koude Hoek) een bosvijver aangelegd op een plek waar in de barokke tuin een groot waterbassin was gesitueerd. In de Zochertuin zat deze vijver echter niet. Zoals op veel terreinen van het leven is er altijd discussie tussen de 'rekkelijken' en de 'preciezen'. Ik kan beide standpunten begrijpen, maar ik sta in dit geval nog steeds achter het ontwerp van Van Gessel. Het is belangrijk om de kracht van een ontwerp te laten spreken. Het park was ooit een open tuin met zichtlijnen. Nu heeft het park weer dat open karakter.

Ook een kostbare zaak zeker?

Inderdaad. Gelukkig maakte het parkherstelplan deel uit van een aanvraag van de gemeente Voorschoten bij een fonds 'Kansen voor West', een Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling. Met de inhoud van de projecten bemoeide Europa zich niet zozeer, maar het is heel strikt in de naleving van procedures en in de afrekening. Naast de Europese subsidie droegen ook decentrale overheden zoals de provincie Zuid-Holland en Holland Rijnland financieel bij aan het parkherstelplan. Goede plannen lonen.

In vroeger tijden gonsde het bij de adel van het personeel. Dat is tegenwoordig niet meer mogelijk. Hoe zorgen jullie dat al het werk gebeurt?

We werken met een kleine vaste staf (5 personen), enkele freelancers en zo'n 125 vrijwilligers. Zij leiden bezoekers rond, doen de communicatie, ICT, onderhouden het park onder leiding van de landgoedopzichter. Good housekeeping – het op een verantwoorde manier schoonhouden van historische interieurs en collectie – gebeurt ook door vrijwilligers onder leiding van een freelance medewerker behoud en beheer. De reguliere schoonmaak wordt door een schoonmaakbedrijf gedaan.

De vraag naar vrijwilligers is heel groot. Lukt het jullie om hen vast te houden?

We hebben maar weinig verloop. Het zijn met name 55+'ers, een leeftijdsgroep met nog heel vitale mensen. We hebben overigens op dit moment vacatures voor gidsen en gastvrouwen.

Er wordt meer ruimte geboden voor culturele evenementen zoals concerten en lezingen. Ook kun je de Marotzaal huren voor bruiloften. Hanteren jullie criteria zodat het een beetje past bij de status van het kasteel?

We hebben vaste concertgevers, zoals Stichting Kunstkring Duivenvoorde, Haags Kamermuziekfestival en Musica Antica. De locatieverhuur, goed voor 20% van onze inkomsten, betreft vooral huwelijken, recepties en diners. Een van onze medewerkers houdt zich hiermee bezig. We werken met drie vaste cateraars. Natuurlijk beoordelen we altijd of een activiteit wel of niet bij het kasteel past. Duivenvoorde heeft het karakter van een bewoonde buitenplaats en die gastvrijheid willen

Kerst op Duivenvoorde, 2016.

we graag doortrekken naar onze verhuur. Mensen zijn hier toch een beetje op bezoek.

Op initiatief van de Stichting Duivenvoorde verrijst op Haagwijk, als sinds het midden van de 18de eeuw onderdeel van landgoed Duivenvoorde, een nieuwe monumentale buitenplaats. Daar komen vrijstaande woningen en het Grote Huis, een appartementengebouw. Hoe past dit initiatief in het behoeden van de mooie groene gordel met buitenhuizen?

Haagwijk werd in de 18de eeuw aangekocht door Anne Margaretha Bentinck, de weduwe van Arent IX van Wassenaer. Zij liet het hoofdhuis daar afbreken. Het enige dat nog resteert is een oude boerderij/koetshuis en de historische vijver. Beide zijn gerestaureerd respectievelijk hersteld. De buitenplaats en het omliggende bos was erg vervallen geraakt. Er stond een grote bloemenkas; soms werd er zelf chemisch afval gedumpt. Met het nieuwe Haagwijk wordt invulling gegeven aan de inspanningsverplichting om de oorspronkelijke groene open inrichting van de Duivenvoordecorridor te versterken. Stichting Duivenvoorde heeft bewust gekozen voor een nieuw monument van de toekomst met eigentijdse architectuur. De typologie van de bebouwing sluit wel aan bij het verleden: het Grote Huis (het hoofdgebouw), laanwoningen (voormalige koetshuizen) en boswoningen ('schuren')

Hoe wordt voorkomen dat de eigenaren Gamma-schuttingen gaan plaatsen of exotische bomen planten in hun tuin waardoor het historische concept verloren gaat?

Afspraken over de inrichting van het groen zijn contractueel vastgelegd. Er zijn bosstroken aangelegd die de landhuizen van elkaar scheiden. Er is een beheerstichting Haagwijk en een Vereniging van Eigenaren Haagwijk. Toezicht en afspraken zijn hier onderwerp van gesprek. De kopers hebben gekozen voor wonen op een landgoed en dat brengt consequenties met zich mee. Dat idee heeft veel draagvlak, al zullen er best eens stevige discussies worden gevoerd. ■

In november 2010 is het boek 'Duivenvoorde. Bewoners, landgoed, kasteel, interieur en collectie' verschenen bij Waanders Uitgevers, Zwolle.

Mooi Voorschoten publiceerde in april 1984 een interview door Loes de Keuning met de kasteelvrouwe van Duivenvoorde, Barones J.M. Schimmelpenninck van der Oye – Beelaerts van Blokland. U kunt het artikel vinden op www.oglv.nl/interessante-links/

Het Deltaplein

Het Deltaplein vormt de scheidslijn tussen het historische centrum en het 'nieuwe' Voorschoten. Het gebied rond het Deltaplein heeft vanaf het derde kwart van de 19e eeuw tot de bouw van het nieuwe woon/winkelcomplex enorme veranderingen ondergaan. Bebouwing, de blauwe tram, een rondweg, een bus in plaats van de tram en weer nieuwe bebouwing.

Door Jane Koopstra

Historisch Voorschoten" staat er uitnodigend als je Voorschoten binnenrijdt. Om het historisch centrum te vinden, zocht je van oudsher instinctief de toren van de dorpskerk.

In de aanloop tot de bebouwing van de kop van de Schoolstraat is er veel kritiek geweest op de hoogte van de te realiseren plannen, niet alleen omdat het dorpse karakter van het centrum zou worden aangetast, maar ook omdat de toren van de van oorsprong Middeleeuwse kerk aan het zicht onttrokken zou worden.

Het zal ongetwijfeld niet de aanleiding geweest zijn, maar ook het nieuwe woon/winkelcomplex aan het Deltaplein is gemarkeerd met een toren. Maar daar houdt de vergelijking dan ook op. Het complex vertegenwoordigt het "nieuwe" Voorschoten en markeert de scheidslijn tussen historisch centrum en winkelgebied.

Dat was in feite in het verleden ook al zo. De Voorstraat is al meer dan 800 jaar bebouwd, de Schoolstraat, oorspronkelijk de Achterweg genoemd, bestond uit schuren en stallen behorend bij de huizen aan de Voorstraat. Aan de westzijde van de Schoolstraat bevonden zich de tuinen bekend als Wiltlust en het buiten Welgelegen. Daartussen lag de oude school, een boerderij, een bewaarschool en nog wat incidentele bebouwing.

Derde kwart 19e eeuw

Pas in de derde kwart van de 19e eeuw verrees aan de westzijde geleidelijk meer bebouwing: een nieuwe school, een huis voor de onderwijzer. De komst van de stoomtram in

Rechts onder het grote huis van Gastelaars, de Wijngaardenlaan loopt voor het huis door tot de Schoolstraat. Iets verderop met veel bomen de Plantage, te herkennen aan de lichte streep van de nokken. De eerste bebouwing is de Papelaan. Omstreeks 1925.

1882 droeg ook bij aan de ontwikkeling van het gebied. Er kwam een remise en wachtlokaal op de hoek Schoolstraat/Wijngaardenlaan. Dat moet geweest zijn ongeveer op de plek van de nieuwe "bistro". Op de andere hoek van de Schoolstraat/Wijngaardenlaan werd in 1886 het karakteristieke grote huis gebouwd dat het meest bekend is van tandarts Gastelaars. Iets verderop in de Schoolstraat werden in 1914 nog drie panden gebouwd; de eerste twee vormden het bedrijf van Jongeneel Rijwielen en Motoren, die een benzinepomp in de Schoolstraat had. In de jaren '60 verplaatste hij de pomp naar de achterkant, aan de nieuwe rondweg. Het terrein van Jongeneel lag achter het huis van Gastelaars. Het derde huis uit 1914 was van sigarenmagazijn Eureka van de familie van Os (nu Florentijn). In 1962 werd daar de film "Als

Twee Druppels Water” opgenomen, gebaseerd op het boek “De Donkere Kamer van Damocles” van W.F. Hermans.

In 1924 kwam de elektrische tram met bovenleidingen; veel bomen in de Schoolstraat (en elders) moesten wijken. Bovendien was het dubbelspoor, tussen de Tramstraat en het Gemeentehuis was het noodgedwongen strengelspoor. De remise werd afgebroken waardoor de Wijngaardenlaan kon worden verbreed.

Jaren '40

Maar verreweg de grootste verandering vond plaats in 1948 toen er een rondweg, de Parallelweg werd aangelegd. In die tijd werd er reeds gezinspeeld op een rondweg langs het spoor. Had men dat instinct maar gevolgd! Maar wie kon bevroeden hoe druk het verkeer zou worden? De Leidseweg boog af bij het Gemeentehuis, ging om de kerk heen en werd verder in rechte lijn doorgetrokken tot de Pauwenstraat waar hij aansloot op de Schoolstraat. In 1950 kreeg deze de naam Koningin Julianaweg, tot de Wijngaardenlaan, de rest bleef Schoolstraat heten.

Tussen het Gemeentehuis en de Wijngaardenlaan liep het tracé door tuinbouwgebied, de voormalige tuinen van Wiltlust, maar vanaf de Wijngaardenlaan moest een rij kleine woningen van de Diakonie, de Plantage genaamd, worden afgebroken.

De elektrische tram bleef het oude traject volgen. Na aanleg van de rondweg ontwikkelde de Schoolstraat zich steeds meer tot winkelstraat.

Jaren '50/60

Op oude foto's is een enorme kaalslag te zien. In 1957 werd ten westen van de nieuwe weg een winkelgalerij gebouwd door aannemer Lobel, die ook de Johan Friso Flat had gebouwd. O.a. de Pauw en Slagerij Arbouw zijn daar gevestigd. Op de kop van die rij op de hoek van de Wijngaardenlaan bleef het gebouw voor Christelijke Belangen overeind. Dat was jarenlang voor de Protestantse jeugd wat het Bondsgebouw was voor de R.K.-jeugd, een plek voor meisjes- en jongensverenigingen, muziek- en toneeluitvoeringen, de jaarlijkse tafeltennis-kampioenschappen en de ledenvergaderingen van SV Rouwkoop.

Rechts onder nog een stukje van de villa Gastelaars, rechts daarvan de nieuwe Koningin Julianalaan en links ervan de dubbele trambaan. Genomen voor 1957, de winkelgalerij is nog niet gebouwd

Aan de overkant van de Wijngaardenlaan werd in 1960 het eerste Gezondheidscentrum gebouwd – het eerste in Nederland zelfs - vernoemd naar Dr. v.d. Stoel, die zich als geen ander had beijverd de verzuilde kruisverenigingen in 1954 te fuseren tot de Stichting Gezondheidszorg Voorschoten. En wellicht nog het meest ingrijpend: in 1961 verdween de Blauwe Tram.

Jaren '70

Begin jaren '70 was het gebied weer toe aan een facelift. Het verkeer nam toe, de tram was vervangen door de bus. Er kwamen stoplichten op de kruising, het statige pand van Gastelaars werd in 1973 afgebroken en een paar jaar later vervangen door het altijd lelijk bevonden gebouw van de Rabobank. Toen Jongeneel ophield met de benzinepomp kocht de Rabobank het terrein. In 1974 werd de Schoolstraat ter hoogte van de Wijngaardenlaan afgesloten en de ontstane driehoek in de vorm van de Griekse letter Delta, werd parkeerplaats. Het Deltaplein ontstond. Iets later werd het gebouw voor Christelijke Belangen afgebroken en vervangen door het huidige kantoor van Silver Business Center.

Het laatste stadium

De verregaande digitalisering trof ook het bankwezen, waardoor een groot deel van het personeel en de enorme kantoorgebouwen overbodig werden. De Rabobank verhuisde naar een nieuw, aantrekkelijk pand op het plein achter Het Wapen. Jaren van leegstand van het oude gebouw volgden, reikhalzend werd er uitgekeken naar een representatief gebouw op die plek. En nu, na jaren, staat er een

>>

Deltaplein.

advertentie

ALLEMANSGEEST
RESTAURANT

Hofweg 55
2251 LP Voorschoten
071 5764175
info@allemansgeest.nl

Idylle aan het water

Op een unieke locatie aan de Vliet in Voorschoten, verscholen tussen landerijen, ligt het historieke en sfeervolle Restaurant Allemansgeest. Het restaurant is volledig gemoderniseerd en heeft een eigentijdse inrichting. U kunt er terecht voor een heerlijke lunch of diner, maar de locatie is ook zeer geschikt voor uw familiefeest, private dinner, zakelijke bijeenkomst of vergadering. Allemansgeest is een officiële trouwlocatie.

De keuken is Frans georiënteerd en op de kaart staan verfijnde gerechten bereid van dagverse seizoenproducten. Naast à la carte kunt u bij Allemansgeest genieten van het Menu du Chef.

Lunch Menu du Chef vanaf € 29,50
Diner Menu du Chef vanaf € 39,50

Van dinsdag t/m zondag bent u van harte welkom voor lunch en diner.

Restaurant Allemansgeest • www.allemansgeest.nl

aantrekkelijk, stevig pand met ondergrondse parkeergarage, dat aan de westzijde aansluit bij de Hema en aan de Schoolstraatkant aan het pand van Juwelier Florentijn, voorheen Eureka. Tot 1960/61 had Eureka het NZH-agentschap en verkocht de abonnementen voor de Blauwe Tram. Het agentschap – inmiddels voor de bus – werd overgenomen door Sigarenhandel Uljee, die een loket aan de buitengevel had. Toen de strippenkaarten hun intrede deden, is het agentschap opgeheven. De bebouwing tussen Florentijn en de Hema staat er al bijna 80 jaar, gebouwd op de plek van de oude Openbare Lagere School en de Teekenschool.

En zo heeft het Deltaplein de laatste ruim 100 jaar een ware metamorfose ondergaan. Het zag een bont gezelschap aan zich voorbij trekken. Waar Jongeneel een benzinepomp had en Solex verkocht, tandarts Gastelaars kiezen trok en de Rabo guldens omwisselde voor euro's, staan nu de kassa's van Dirk van der Broek te rinkelen. De overzijde van de Schoolstraat mist het uitzicht. Vroeger keek je over het Deltaplein heen, nu staat daar een uit de kluiten gewassen "bistro". En de Visarend had vrij uit zicht op de Wijngaardenlaan, maar omdat het nieuwe pand zeker 10 meter in zuidwestelijke richting is opgeschoven, is ook hem zijn vrije uitzicht ontnomen. Het is altijd even wennen. ■

De zilverfabriek Van Kempen & Begeer in Voorschoten

Die geschiedenis begon in 1835 in Utrecht, waar een Van Kempen een klein bedrijfje uitbouwde tot een zilverfabriek. Omdat hij in Utrecht niet verder mocht uitbreiden, liet hij in 1858 een moderne fabriek in Voorschoten bouwen. In 1919 fuseerde Van Kempen met Begeer. Na de tweede wereldoorlog verschoof het accent naar verzilverde producten en edelstaal. In 1985 werd het pand in Voorschoten verlaten. De merknaam bestaat nog steeds.

Door Irene Meyjes

Foto van de fabriek van J.M. Kempen & Zonen te Voorschoten, ongedateerd (begin 20e eeuw), RKD, Archief Van Kempen & Begeer, inv.nr. 746

Het jaar 1835 wordt aangemerkt als het oprichtingsjaar van de zilverfabriek van J.M. van Kempen & Zonen. In dat jaar vestigde Johannes Mattheus van Kempen III (1814-1877), aanvankelijk theologiestudent, zich als kashouder – ‘winkelier’ zouden wij

nu zeggen – aan de Choorstraat in Utrecht. Hij zette de traditie voort van zijn grootvader en vader, beiden kashouder, en zou zijn bescheiden bedrijfje weten uit te bouwen tot Nederlands grootste zilverfabriek met internationale uitstraling. Als gevolg van een

J.M. van Kempen & Zonen, presentatietekening thee- en koffieservies, model Peer, 1870-1919, RKD, Archief Van Kempen & Begeer, inv.nr. 3032.

toenemende vraag naar kwalitatief goed en betaalbaar zilver door een groter wordende groep van welvarende klanten, expandeerde de zilverproductie in het midden van de negentiende eeuw. De innovatieve ondernemer Van Kempen realiseerde zich dat fabrieksmatige zilverproductie op den duur de ambachtelijke edelsmeedkunst zou verdringen. Als eerste introduceerde hij technische vernieuwingen in het productieproces. Toen hij geen vergunning kreeg om zijn verdere uitbreidingsplannen in Utrecht te realiseren, liet hij in 1858 – hij had inmiddels vijftig werknemers in dienst – een moderne fabriek bouwen in Voorschoten, waar hij onder andere stoommachines uit Engeland liet installeren. Bij de opening van de nieuwe fabriek werd hem het predicaat ‘Koninklijke’ verleend. De bedrijfsnaam luidde vanaf dat moment Koninklijke Nederlandsche Fabrik van Gouden en Zilveren Werken J.M. van Kempen & Zonen. De locatie was dichtbij de hofstad, er waren goede afzetmogelijkheden en transport was makkelijk over het spoor en, per schip, over de Vliet.

Aan het einde van de negentiende eeuw begon de vraag van de consument te veranderen en aan het einde van de jaren twintig van de twintigste eeuw dwongen de economische omstandigheden tot aanpassing van het assortiment. Zilverfabrikanten gingen zich toen steeds meer richten op juwelen en op verzilverde producten. In 1919 fuseerde J.M. van Kempen & Zonen – inmiddels geleid door de vijfde generatie Van Kempen – met zilverfabrikant C.J. Begeer uit Utrecht, een kleiner bedrijf dan Van Kempen, maar met grote ambities (onder andere gericht op de detailhandel) en net als Van Kempen hofleverancier. Begeer verhuisde met alle machines naar Voorschoten, waar zij hun expertise, de productie van medailles en penningen, voortzetten. De derde fusiepartner in 1919 was juwelenfabrikant Jac. Vos uit Rotterdam. Naast de juwelenfabricage hadden zij een zilversmederij in Haarlem waar ‘Oud Hollandsch Zilver’ werd geproduceerd (de voormalige Zaanlandse Zilversmederij), maar waar ook glad zilver werd vervaardigd met gebruikmaking van een dieptrekkers. Ook

had Jac. Vos in 1917 een bijoutheriebedrijf in 's-Hertogenbosch overgenomen, waar sieraden in het goedkopere segment werden gemaakt. Het nieuwe bedrijf wilde zich sterk profileren door het leveren van hoogwaardige zilveren producten tegen concurrerende prijzen. Vanaf 1925 opereerde het onder de naam Koninklijke Nederlandse Edelmetaal Bedrijven (K.N.E.B.) Van Kempen, Begeer & Vos. Carel J.A. Begeer (1883-1956) was vanaf 1925 directeur generaal. Na de Tweede Wereldoorlog zette de tendens van afnemende zilverproductie door en werden

gebrek aan visie en innovatie, leidden bij Van Kempen & Begeer tot liquidatie van een aantal werkmaatschappijen en tot heroriëntatie.

In 1984 werden de enige overgebleven werkmaatschappijen, N.V. Koninklijke Begeer en Keltum, verkocht aan een investeerder. Het bedrijf fuseerde toen met het verkoopkantoor van Gero uit Zeist, leverancier van roestvrij stalen bestekken, en verhuisde van Voorschoten naar Zoetermeer. In 2008 ging N.V. Koninklijke Van Kempen & Begeer over in handen van

Collectie Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, foto: Rob Glastra.

er nauwelijks meer grote zilverwerken verkocht. Het accent verschoof van zilver naar verzilverde (zilverpleet) producten, medailles, sportbekers, sieraden en bestekken van edelstaal. In 1960 bundelden de K.N.E.B. en zijn grootste concurrent, Gerritsen & Van Kempen uit Zeist, hun krachten. In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw leidden een combinatie van economische factoren, veranderende sociale patronen (waaronder de werkende vrouw), het 'oubollig' imago van zilver, concurrentie uit lage lonen landen en – eind jaren zeventig – de explosieve stijging van de zilverprijs tot een structureel dalende omzet in de zilverindustrie. Het onvermogen tot snelle aanpassing aan de markt, verouderde productietechnieken en

N.V. Koninklijke Delftsche Aardewerfabriek "De Porceleyne Fles Anno 1653". Men ging zich richten op een assortiment van zilveren, verzilverde en roestvrij stalen bestekken en daarnaast op tafel- en keukentoebehoren. Sinds 2015 is B.V. Koninklijke Van Kempen & Begeer, houdster van de merken Van Kempen & Begeer en Keltum, gehuisvest in Delft. ■

Bron: S.A.C. Begeer, *Mensen en zilver – bijna twee eeuwen werken voor Van Kempen & Begeer*, tent.cat. Rotterdam (Museum Boijmans Van Beuningen)/Amersfoort (De Zonnehof) 1975/1976.

2018: aandachtspunten van de Planologiecommissie van OGLV

Door: Stan Dessens,
voorzitter van de Planologiecommissie

Ook in het komende jaar 2018 zijn er veel kleine en grote zaken die de aandacht krijgen van de Planologiecommissie. De Planologiecommissie buigt zich over de ruimtelijke ordening in ons dorp, ons erfgoed, het milieu en het groen.

De bebouwing in de Duivenvoordecorridor zal in 2018 zeker op onze agenda staan. We hebben een beroepszaak over Roosenhorst lopen bij de Raad van State en moeten maar afwachten wanneer deze zaak wordt geagendeerd. Maar de Duivenvoordecorridor is meer dan Roosenburg en ook voor die andere gebieden zullen we blijven ijveren voor kwalitatief hoogwaardig groen en zo min mogelijk bebouwing, zowel in het Voorschotense deel als in het Leidschendamse deel van de Duivenvoordecorridor.

Onze vereniging heeft al eerder het standpunt ingenomen dat Voorschoten niet meer zou mogen uitbreiden in het buitengebied en dat houdt de planologiecommissie dan ook nadrukkelijk in de gaten; dat geldt voor het deel van Voorschoten aan de andere zijde van de spoorlijn, maar ook voor de groene enclave achter Adegeest (het land van boer Rodenburg).

Binnen de bebouwde kern van ons dorp zijn wij ook op onze en uw qui-vive.

Dat geldt voor de toekomst van onze (voormalige) kerkgebouwen: de dorpskerk, de Kruispuntkerk en de Moeder Gods kerk. Een passende herbestemming garandeert de toekomst van niet meer in gebruik zijnde kerkgebouwen het beste. Als je het over kerkelijke gebouwen hebt, dan denk je ook direct aan Bijdorp: het is voor ons dorp van groot belang wat er in de toekomst gaat gebeuren met het terrein en gebouwencomplex van Bijdorp. Het zal misschien niet in 2018 spelen, maar het is

te verwachten dat herbestemming de komende jaren aan de orde zal komen. Om te beginnen is het belangrijk dat de gemeente aanwijst welke delen van het complex in aanmerking komen voor de status van gemeentelijk monument.

Al langer gaan er geluiden over het verplaatsen van de gemeentewerf van het MOC terrein aan de Koninklijke Marinelaan naar de Dobbewijk. Het MOC terrein ligt zo dicht tegen de dorpskern aan dat de ontwikkeling daarvan in samenhang met de visie op de dorpskern moet plaatsvinden. Het zou zeker het overwegen waard zijn om een deel van het gebouwencomplex aan te wijzen als gemeentelijk monument en zo te bewaren voor toekomstige generaties als een belangrijk onderdeel van Voorschotens verleden.

Wij houden ook de vinger aan de pols bij de ontwikkelingen langs de Leidseweg Noord; zowel voor wat betreft de bebouwing van de terreinen van het Arsenaal/Segaar als van het tuincentrum van Intratuin. Wij bepleiten om die ontwikkelingen in samenhang te bezien, maar vanaf het begin ook in samenhang met de verkeerssituatie op de Leidseweg Noord. Over verkeer gesproken, de geluidsoverlast van de A4 is een toenemend probleem voor ons dorp, zeker na de toch wel zeer rigoureuze bomenkap voor de Rijnlandroute. Hier moet eendracht macht maken.

Tot slot nog een punt dat mij als fietser aanbelangt: de fietsenchaos bij het station Voorschoten is mij een doorn in het oog. Al regelmatig hebben wij er bij de gemeente op aangedrongen om wat te doen aan de fietsparkeervoorzieningen aldaar. Het blijft maar in de tijd vooruit schuiven en dat terwijl duurzaamheid ook van het vervoer steeds hoger op de agenda komt te staan.

Kortom, onze Planologiecommissie blijft waakzaam. ■

Activiteitenprogramma 2018

15 januari	Rondleiding hedendaagse kunstcollectie in de voormalige Zilverfabriek te Voorschoten
maart	Bezoek met rondleiding kasteel Keukenhof (onder voorbehoud)
21 april	Begraafplaats Groenesteeg Leiden (met inleiding en rondleiding)
juni	Rondleiding Berkhoutpark (onder voorbehoud)
8 september	Open Monumentendag

Voor de maanden mei, oktober en november worden nog mogelijkheden voor excursies verkend. Nadere

informatie over komende activiteiten volgt via de OGLV nieuwsbrieven en website. ■

15 januari 2018

Rondleiding hedendaagse kunstcollectie in de voormalige Zilverfabriek

In het gebouw van de voormalige zilverfabriek van Van Kempen en Begeer bevindt zich een interessante collectie van hedendaagse kunst.

De collectie werd in 2001 opgericht door verzamelaar Rattan Chadha (vandaar de naam KRC) met een focus op nationale en internationale hedendaagse kunstenaars en een grote variëteit aan disciplines en materialen. Onder het genot van een kopje koffie met iets erbij zal ons een korte inleiding worden gepresenteerd

waarna de rondleiding langs de collectie plaats vindt. Het geheel zal maximaal 1,5 uur duren. Naast het bekijken van de collectie is het ook de moeite waard de voormalige zilverfabriek weer eens van binnen te zien.

Er is plek voor maximaal 20 deelnemers. Deelname is op volgorde van aanmelding. Na aanmelding wordt een bevestiging van deelname ontvangen. Bij meer dan 20 aanmeldingen zal een wachtlijst worden aangelegd. ■

Locatie: Gebouw voormalige zilverfabriek, Leidseweg 219 Voorschoten

Aanvang: 10.30 uur verzamelen in de hal van het gebouw

Gratis voor OGLV leden, niet leden betalen 3 euro contant ter plekke

Inschrijven via email: vrankrijker@planet.nl voor 5 januari 2018

Contactpersoon: Marijke de Kleijn – de Vrankrijker, tel. 071-5615855

Colofon

OGLV Magazine is een uitgave van De Vereniging tot behoud van Oud, Groen en Leefbaar Voorschoten

Website

www.oglv.nl

Redactie

Henny van der Klis
Marijke Reinsma
Bart van Oirsouw
Karel de Beer

Redactieadres

nieuwsbrief@oglv.nl

Ledenadministratie

Ton de Jong
ledenadmin@oglv.nl
Baron Schimmelpenninck van der Oyelaan 54
2252 EC Voorschoten

Advertentiewerving

Henny van der Klis
nieuwsbrief@oglv.nl

Vormgeving en drukwerk

Grapefish, Voorschoten

Voorstraat 35
2251 BM Voorschoten
071 562 00 02

www.spendel.nl

échte
MAKELAAR
dat merk je...

BOEKEN OVER VOORSCHOTEN

Voorschotense Verhalen IV

20 pareltjes uit het zilverdorp

Jan H.M. Sloof

ISBN 978-90-71256-52-3
184 pagina's
genaaid gebonden
€ 18,50

Uitgeverij Ginkgo
Koppenhinksteeg 6
2312 HX Leiden
071 512 5636
www.uitgeverijginkgo.nl
info@uitgeverijginkgo.nl

ISBN 978-90-71256-59-2
176 pagina's
genaaid gebrocheerd
€ 15,-

Voorschoten

tussen 1200 en 1400

Een ambacht in het graafschap Holland

Marijke Reinsma

Het laatste deel van de verhalen van Jan Sloof over Voorschoten.
Wederom een rijke verzameling, met een accent op de Zilverfabriek.
Deel 1 en 2 uitverkocht. Deel 3 nog verkrijgbaar.

Marijke Reinsma schetst een heel toegankelijk beeld
van het leven in de middeleeuwen op het grondgebied
van Voorschoten.